

УДК 316.774 (477)

Виговська О.С.*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗЕКИ

У статті висвітлені різні концептуальні підходи до трактування поняття політики інформаційної безпеки в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. Проаналізовано пріоритетні напрямки державної політики України в інформаційній сфері з метою забезпечення національної безпеки держави.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційна сфера держави, інформаційний ресурс, інформаційний простір, інформаційна політика, інформатизація.

В статье рассматриваются разные концептуальные подходы к трактовке политики информационной безопасности в исследованиях отечественных и иностранных ученых и анализируются приоритетные направления государственной политики Украины в информационной сфере с целью обеспечения национальной безопасности государства.

Ключевые слова: информационная безопасность, информационная сфера государства, информационный ресурс, информационное пространство, информационная политика, информатизация.

In the article was observed different conceptual approaches to the treatment of the concept of informational politic in the researches of national and foreign scientists, was analyzed basic directions of national politics of Ukraine in the informational sphere with the view of assurance the national safety of the state.

Key words: information security, informational sphere of the state, informational resource, informational politic, informational space, informatization.

Глобальний інформаційний простір, як якісно нове середовище функціонування і розвитку міжнародних відносин, органічно містить у собі економічні, політичні, соціальні й культурні процеси. Інформаційні технології стають значною змістовною характеристикою цих процесів, створюють принципово нові умови функціонування й розвитку інформаційних ресурсів. Це обумовлює важливість вирішення проблеми розв'язання і необхідності подолання негативних тенденцій у створенні в правовому і організаційному плані логічно завершеної системи управління, формування, розвитку, використання й захисту інформаційних ресурсів, ліквідування відставання у розвитку інформаційного законодавства.

* аспірантка кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Рижков М.М.

Мета статті – проаналізувати теоретико-методологічні підходи до проблеми дослідження політики інформаційної безпеки, висвітлити природу інформаційної безпеки як політичного явища, обґрунтувати функції державного управління інформаційними ресурсами, визначити інформаційну безпеку як невід’ємну складову національної безпеки держави.

Варто зазначити, що сам термін «інформаційна безпека» як такий, що використовується на позначення стану захищеності особи, суспільства та держави в цілому від негативних інформаційних впливів є притаманним для наукових шкіл країн пострадянського простору. Серед західних наукових шкіл поширеним є розуміння терміну «інформаційна безпека» (у перекладі «information security») в якості захисту інформації від несанкціонованого доступу до неї, а також її використання, зміни, розголошення та видалення. Подібні значення у вітчизняній науці мають термін «безпека інформації». Гуманітарні аспекти, тобто захист інформаційного простору від негативного зовнішнього впливу, вміщує поняття «кібербезпеки» (cybersecurity) [10].

На думку російських науковців В. Ярочкіна та Т. Шевцова інформаційна безпека – це проведення правових, організаційних та інженерно-технічних заходів при формуванні та використанні інформаційних технологій, інфраструктури та інформаційних ресурсів, захисті інформації високого значення й прав суб’єктів, що беруть участь в інформаційній діяльності [9]. Дане визначення зводить поняття інформаційної безпеки до процесу захисту інформації в інформаційних системах та інформаційній інфраструктурі, що не повністю висвітлює сутність цього поняття, а скоріше відповідає визначенню поняття «безпека інформації».

На нашу думку, «безпека» – дуже широке поняття, що включає в себе державну безпеку від військових або терористичних атак, безпеку комп’ютерів від втручання із зовні, фінансову безпеку від економічних ризиків, безпеку оселі від грабіжників. В контексті нашого дослідження, розрізняються дві концепції розуміння поняття безпеки: технічна і така, що включає в себе безпеку цілої держави (нації), остання в нашому дослідженні окреслена поняттям «гуманітарна» на протигагу поняттю «технічна». Отже, поняття «безпеки» можна розуміти через призму двох понять: перше – це «стан захищеності», а друге – це «відсутність загроз». Обидва поняття виключають існування стану небезпеки, але досягнення такого стану відбувається різними методами. Якщо для першого буде характерна оборонна стратегія, то для другого, – наступальна [10].

Існує також ряд визначень, в яких акцент ставиться саме на понятті «захисту інформації». Наприклад, російські дослідники О. Крутських, О. Федоров, які розуміють під інформаційною безпекою стан захищеності інформаційного простору, що забезпечує його формування та розвиток в інтересах громадян, організацій та держави, стан інфраструктури системи (об’єкта, держави), при якому інформація використовується суворо за призначенням та не завдає негативного впливу на систему при її використанні; стан інформації, за якого виключається чи суттєво ускладнюється порушення таких її властивостей як таємність, цілісність та доступність [6].

У сучасній політологічній літературі цілком слушно констатується необхідність дослідження соціально-політичних аспектів становлення інформаційного суспільства (Д. Бел, Г. Белов, У. Дайзард, В. Іноземцев, М. Кастельс, К. Мей, Е. Тофлер, Ф. Уебстер), системи інформаційної безпеки (І. Панарін, А. Стрельцов), інформаційного права (А. Агапов, А. Антопольський, Ю. Батурич, І. Бачило, К. Беляков, О. Гаврилов, В. Копилов, Т. Костецька), формування інформаційного простору (О. Зернецька, О. Дубас, В. Соловйов, І. Чиж, А. Шевцов та Г. Мерніков), вироблення ефективної інформаційної політики (І. Арістов,

К.Беляков, В.Брижко, О.Гальченко та В.Коляденко, О.Литвиненко, Є.Макаренко), розвитку державного управління в галузі інформаційного ресурсу (А.Антопольський, І.Бачило, Г.Белов, І.Тиновицька).

Аналіз праць вищезазначених авторів дає нам змогу виокремити малодосліджені й зовсім не досліджені аспекти проблеми державного управління та відповідної політики в галузі ефективного використання інформаційного ресурсу.

Інформація, яка створена чи виявлена, систематизована, зареєстрована та накопичена у перетвореній формі є інформаційним ресурсом. Інформаційні ресурси являються безліччю різноманітних об'єктів, що беруть участь у ряді процесів, які відрізняються за своєю природою. У загальному розумінні, під інформаційним ресурсом представляється організована за єдиною технологією сукупність інформаційних продуктів. У нашому дослідженні поняття «інформаційний ресурс» визначається як узагальнююче, аналогічне до природних, людських або інших ресурсів. Воно розглядається як національний ресурс, тобто такий, що знаходиться у відомстві і володінні держави й суспільства в тій мірі, в якій може бути виділений з ресурсу планети в цілому; ресурсу окремих організаційних структур, що функціонують у рамках інформаційного простору держави. Його невід'ємною характеристикою є споживча цінність (політична, історична, економічна, наукова, освітня, соціокультурна, оборонна тощо). Це – здобуток нації, а відтак він має регулюватися правом.

Національний інформаційний ресурс – це результат інтелектуальної праці в усіх сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави, який зафіксований на відповідних матеріальних носіях як сукупність окремих документів і масивів документів, а також бази та банків даних і знань, усі види архівів, бібліотек, музейних фондів, будь-яке інше сховище даних, що є об'єктом права власності будь-якого суб'єкта України. Для того, щоб стати інформаційним ресурсом, потоки інформації повинні мати певні специфічні якості. Такою основною якістю, на нашу думку, є системна організованість інформаційних потоків та їх окремих елементів. Основними сучасними формами організації інформаційного ресурсу є: файл, база даних, банк даних, база знань, бібліотека та ін. У зв'язку з цим розробка методології використання інформаційного ресурсу має першорядне значення, як і питання про елементарні системоутворюючі складові, одиниці та акти у структурі інформаційних технологій.

Слід підкреслити, що надзвичайно актуальним на сьогоднішній день є пошук саме системних рішень проблем трансформації політичної, економічної, науково-технічної діяльності відповідно до специфіки перехідного періоду. Серед наукових досліджень останніх років дедалі частіше зустрічаються праці, які визначають необхідність системного підходу до трансформаційних процесів, хоча їх автори дотримуються різних концепцій (А.Антопольський, Л. Бальцерович, О.Білорус, Г.Белов, О. Белов, А.Гальчинський, В.Геєць, Г.Грабгер, О.Долганов, О.Кедровський, В.Лопатін, Є.Макаренко, Б. Малицький, В. Семиноженко, Б.Чумаченко та інші) [3; 4].

У вищезгаданих дослідженнях вказано, що одним з пріоритетних напрямів державної політики є забезпечення національної безпеки, ефективність формування якої значною мірою визначається станом розробленості теорії національної безпеки та рівнем впровадження і застосування відповідних методів, методик, моделей, механізмів, принципів тощо за практичного вирішення актуальних проблем у цій сфері.

Теорія національної безпеки держави перебуває на стадії свого активного формування та динамічного розвитку, що обумовлено, з одного боку, – перманентними ускладненнями геополітичної, гео економічної, воєнно-політичної ситуації, появою нових загроз,

викликів та ризиків та загостренням характеру традиційних загроз, трансформаціями міжнародних та регіональних структур безпеки, впливом глобалізації, значною складністю, непередбачуваністю та невизначеністю процесів у сфері безпеки та оборони, суттєвим загостренням зіткнень протилежних спрямувань, а з іншого боку – бажанням суспільства та держави мати науково обґрунтовані підходи, механізми, пріоритети, інструменти, які сприятимуть їх сталому розвитку в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі і не вимагатимуть надмірних ресурсів (Р.Анкофф, І.Ансофф, В.Богданович, Д.Горбулін) [3; 4].

Так, в роботах В.Горбуліна, О.Белова, Є.Лисицина вказується, що технологія реалізації доктрин, стратегій, концепцій і програм державної політики у сфері забезпечення національної безпеки мусить базуватися на ґрунтовних теоретичних засадах та враховувати історичний досвід.

У роботах Г.Почепцова проаналізовано деякі підходи та інструменти зменшення невизначеності та непередбачуваності під час здійснення стратегічного аналізу. Згідно з одним із цих підходів пропонується використання ідеї комплексних адаптивних систем на основі планування різного роду можливостей адаптації, побудованих під конкретну загрозу. Ймовірним є той факт, що сьогоднішні загрози будуть відрізнятися від загроз, що виникнуть через 10-15 років. Саме тому процес розробки і удосконалення методології стратегічного планування та його окремі складові мають передбачати можливість їхньої адаптації до змін оточуючого внутрішнього та зовнішнього середовища [8].

О.Бойченко стверджує, що інформаційна безпека є невід'ємним напрямком розбудови інформаційного суспільства, розвиток якого повинен йти не тільки через нарощування технологічних можливостей, здійснення інформаційного обміну, але й через глибоке усвідомлення усіма суб'єктами інформаційних відносин, – власниками інформації та її користувачами, виробниками інформаційних технологій і засобів, постачальниками послуг, державою, – необхідності здійснення всіх заходів щодо захисту інформаційних ресурсів та забезпечення інформаційної безпеки держави [1].

В дослідженнях В. Карпенко державна інформаційна політика охоплює як внутрішні, так і зовнішні аспекти діяльності країни. Внутрішня політика спрямована на якомога ширше задоволення інформаційних потреб власного суспільства, зовнішня – на створення відповідного позитивного образу держави в світі, інформування світового товариства про політичний, економічний, духовний, культурний, інвестиційний клімат в Україні тощо. Інформаційно-комунікативна сфера займає особливе місце в політичних пріоритетах державної політики в Україні. Це пояснюється: по-перше, тенденціями зростання світових процесів глобалізації, в яких провідну роль відіграють комунікативно-інформаційні технології; по-друге, вирішальним значенням комунікації у взаєминах держави із суспільством; по-третє, особливим станом української дійсності, на які вплинули складні умови історичного розвитку [5].

Інформаційна політика в державі формується в руслі пануючої в ній ідеології, яка в свою чергу залежить від суспільно-політичного ладу і типу державного утворення. Державну політику у будь-якій галузі, в тому числі й інформаційну, визначає й проводить влада, себто політична еліта, яка обіймає посади у владних структурах. Вона зобов'язана, виходячи зі світового досвіду і специфіки власного суспільства та Конституції країни, розробляти концептуальні напрями та параметри інформаційної політики, втілювати цю концепцію у законодавство, організовувати і контролювати виконання ухвалених законів. Для кожної з гілок влади існує свій об'єм роботи: законодавча гілка ухвалює закони, виконавча – організовує їх виконання, а судова – контролює їх дотримання. Центральною посадою в нашій державі є Президент України – глава держави і гарант Конституції.

Політичні аспекти державної інформаційної політики впливають із реалізації її ідеологічних засад та здійснюються всіма трьома гілками державної влади за відповідними їм засобами і методами. Слід підкреслити, що визначення політичних аспектів інформаційної політики та їх реалізація залежать від політичної еліти держави, передусім від глави держави. Щоб успішно проводити цю політику, потрібна політична воля, яка залежить від світоглядної чіткості, властивості бачити перспективу і вміти прогнозувати майбутнє, від національної самосвідомості, моральності та особистого прикладу провідників.

Державна інформаційна політика має створювати умови для реалізації конституційного права громадян своєї держави вільно отримувати і використовувати інформацію для вирішення таких важливих завдань, як формування національного інформаційного простору, включення його до світового інформаційного простору на засадах забезпечення інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки і формування демократично орієнтованої свідомості.

Головною метою державної інформаційної політики стосовно національних інформаційних ресурсів, на нашу думку, є створення необхідних економічних, соціокультурних, правових і організаційних умов формування, розвитку і забезпечення ефективного використання національних інформаційних ресурсів в усіх сферах життєдіяльності громадянина, суспільства й держави. Функції державного управління інформаційними ресурсами можна сформулювати як:

- розробка й прийняття політичних рішень, законодавчих і нормативно-правових актів щодо забезпечення системи управління національними інформаційними ресурсами та удосконалення механізмів реалізації правових норм чинного законодавства;
- визначення і здійснення повноважень державних органів, органів регіонального й місцевого самоврядування щодо оперативного управління (володіння, розпорядження, користування) державними інформаційними ресурсами;
- розробка і реалізація організаційних заходів і нормативно-методичного забезпечення відомчих і регіональних структур та недержавного сектора в сфері формування та використання інформаційних ресурсів за умови координації діяльності згаданих структур;
- розробка і реалізація фінансово-економічних засад регулювання процесів формування та використання інформаційних ресурсів;
- здійснення державної реєстрації інформаційних ресурсів, забезпечення повноти створення первинних і похідних інформаційних ресурсів на засадах використання інформації, що виникає (створюється) у процесі діяльності державних органів, органів регіонального та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;
- введення технологічно та методологічно єдиних засад формування інформаційних ресурсів за результатами діяльності державних органів, органів регіонального та місцевого самоврядування, державних підприємств і організацій для надання їх у вільний доступ громадянам і організаціям (крім інформаційних ресурсів, що мають відомості, які віднесені до державної таємниці та до іншої інформації з обмеженим доступом);

Визначення змісту правового регулювання суспільними відносинами в сфері інформаційної безпеки, передусім, потребує звернення до наукових розробок щодо прав людини в цілому, невід'ємною складовою яких є комплекс прав людини в галузі інформації, історичної традиції держави. Різні аспекти цієї проблематики висвітлюються такими провідними правознавцями України (В.Андрейцев, М.Баймуратов, А.Гетьман, В.Глушков, Я.Кондратьєв, В.Олефір, М.Орзіх, В.Погорілко, В.Тацій, О.Фрицький, М.Цвік, В.Шаповал, Ю.Шемшученко, О.Ярмиш та інші).

Таким чином, аналіз західних та вітчизняних джерел з проблеми інформаційної безпеки показав дуже різний підхід до визначення поняття політики інформаційної безпеки. Така різниця пояснюється відмінностями у розвитку інформаційної сфери, а також різними визначенням пріоритетів у національній безпеці, складовою якою на сьогодні є інформаційна безпека (кібербезпека). Такі відмінності проявляються як на рівні мовних систем (різна термінологія), так і в концептуальному плані. Західна наука робить акцент на захисті інформації та даних у віртуальних мережах, у той час як основною характеристикою інформаційної безпеки в наукових школах України та Російської Федерації є захист суспільної свідомості населення від шкідливих інформаційних впливів держави. Відмінності у підходах проявляються також і на рівні виокремлення об'єктів інформаційної безпеки. Якщо у вітчизняній науці до них відносять державу, суспільство та людину, то в західній науці мова йде про комп'ютерні мережі та інформацію, що в них міститься.

Не дивлячись на подібні відмінності, питання важливості захисту інформаційної сфери лежить поза сумнівом. Сучасні процеси глобалізації та інформатизації зробили інформаційну безпеку (кібербезпеку) невід'ємною складовою національної безпеки держави. Загрози, що постають сьогодні перед державами, а саме – інформаційний тероризм та інформаційна війна, роблять питання забезпечення інформаційної безпеки питаннями особливого державного значення та потребують розробки державних документів, доктрин, стратегій та планів дій по забезпеченню інформаційної безпеки та безпеки кіберпростору.

Список використаних джерел

1. Бойченко О.В. Політика інформаційної безпеки в системі інформаційного забезпечення ОВС України / О.В. Бойченко // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 50-55.
2. Воробьев Ю.Л. Управление стратегическими рисками чрезвычайных ситуаций в системе обеспечения национальной безопасности России / Ю.Л. Воробьев // Право и безопасность. – 2003. – №3-4 (8-9).
3. Горбулін В.П. Актуальні питання організації стратегічного планування державної політики національної безпеки України / В.П.Горбулін, О.Ф.Белов, Е.М. Лисицин // Страт. панорама. – 1999. – № 3. – С. 12-19.
4. Зиновьева Н.Б. Информационная культура личности. Введение в курс: Учеб. пособие / Н.Б.Зиновьева. – Краснодар, 2000. – С.136.
5. Інформаційні технології та тенденції розвитку міжнародної інформації // Вісник книжкової палати, 2010. – №6 – С. 32.
6. Карпенко В.О. Інформаційна політика та безпека / В.О.Карпенко. – К.: 2006. – 220 с.
7. Крутских А. О международной информационной безопасности / А. Крутских, А. Федорова // Международная жизнь. – 2000. – №2. – С. 43-47, С. 44.
8. Почепцов Г. Г. Стратегический анализ. Стратегический анализ для политики, бизнеса и военного дела / Г.Г. Почепцов. – Л.: Дзвін, 2004. – 333 с.
9. Ярочкин В.И. Информационная безопасность. /В.И. Ярочкин – М.: Междунар. отношения, 2000. – 400 с.
10. Goldman Emily O. New Threats, New Identities and New Ways of War: The Sources of Change in National Security, 2010.